

Malmö
mot
Diskriminering

Rätten till bostad är en nyckel

Förebyggande och främjande arbete mot bostadsdiskriminering
Projektrapport 2020-2021

INLEDNING	2
BAKGRUND OCH SAMMANFATTNING AV GENOMFÖRANDET	4
LÄRDOMAR OCH UTMANINGAR	5
Olika verkligheter	5
Samverkan central	6
Framåsyftande och gediget undersökande	6
Normkritiskt	6
Aktiva åtgärder bör omfatta bostadsmarknaden	6
PROJEKTETS RESULTAT	7
LFA-workshopen	7
Fokusgrupper om bostadsdiskriminering	9
PROJEKTETS FORTLEVNAD	11

Inledning

Är problemet att romer utestängs från bostadsmarknaden, eller är det romer som är problemet i olika bostadsområden? Svaret beror på vem som har makt att formulera problemet.

För att sätta projektrapporten i ett sammanhang, väljer vi att inleda med religionshistorikern Mattias Gardells del i ett seminarium på MR-dagarna, som vi hade tillsammans med RIKC. MmD har gjort vissa redigeringar, men texten är till största delen Gardells, som har godkänt detta.

Rasism mot romer är en av de äldsta rasismerna i Sverige. Det har funnits romer här innan Sverige blev svenskt. Rasism handlar inte bara om föreställningar, stereotyper och fördomar. Det är också praktik och handling. Rasism är ofta något som är gjort, snarare än tänkt. Men handlingarna behöver inte grundas i aktörernas intentioner. En rasifierad och segregerad stad kan reproduceras utan att de involverade är medvetna om att det de gör är att reproducera en rasistisk maktordning.¹

¹ Se exempelvis Boverkets nulägesbeskrivning – en del av romsk inkludering 2012-2032 (2014), s 33-36

Det här är viktigt i bostadsbolags och hyresvärdars beslut och handlingar - där tekniker för att utestänga romer från bostadsmarknaden kan motiveras, förstås eller uttryckas i helt annorlunda termer än antiromska. Till exempel att man slår vakt om grannsämjan, områdets status eller med socioekonomiska skäl. Det här mönstret förstärks av att vi vill se oss själva som toleranta – en officiell självbild som starkt kontrasterar mot flera minoriteters erfarenheter av diskriminering och utsatthet.

Rasismen skapar på detta sätt en befolkning som indelas i olika slags människor – och som sedan fördelar status, makt, resurser och möjligheter ojämlikt mellan människor beroende på vilken sort de antas tillhöra.

Den viktigaste skiljelinjen går här mellan det folk som sägs höra hemma i ett visst territorium - de vars välgång det är politikernas uppgift att värna om – och de som utestängs från det värdefulla livet, från folket, i det här fallet svenskar i Sverige.

Det här har en direkt bäring på romers situation. Romer har funnits i Sverige innan Sverige blev Sverige. Men romer har genom reproduktion av tekniker för utestängning fortfarande kommit att beskrivas som något främmande, som människor som inte riktigt tillhör landet. Det verkar finnas något oroande i den romska identiteten, konstaterar Gardell, som gör att man inte kan upptas i den svenska befolkningen. Det tycks vara en omöjlighet att vara 100% rom och 100% svensk på samma gång. För majoritetsamhället verkar man inte kunna vara både romsk och svensk på samma gång, vilket leder till att många romer döljer sin romska identitet för att inte stängas ute. För att få tillgång till arbete och bostad på sätt som man inte alltid får om man är öppen med sin romska tillhörighet.²

När Gustav Wasa valdes till konung den 6 juni 1523, så fanns här redan romer. Redan två år efter sitt makttillträde, förkunnade han att alla de "tattare" som driver runt måste fördrivas ut ur landet. Alternativet, att låta romer slå sig ner fanns inte. Romer tilläts inte att bli bosatta.

Några år senare beordrade den svenska statskyrkans första ärkebiskop landets präster att inte döpa, viga eller begrava romer – eftersom de inte var evangelisk-lutherska protestanter och därmed inte kristna på rätt sätt.

Det här ledde och bidrog till att befolkningen började se på romer som icke-kristna, som inte tillhörande, som oroande.³

Under seklerna som följde upprepades order från myndigheterna om att fördriva romer. Under de första seklerna motiverades detta med teologiska argument: Romer var inte kristna och fick inte heller bli kristna, de var ättlingar till Kain, djävulens hantlangare och så vidare. Här fanns synen på romer som svartmuskiga, förförande och kriminella – föreställningar som ekar ännu idag.⁴ *Det är viktigt att komma ihåg att det förflutna inte är förflutet, det är fortfarande närvarande*, som Gardell sammanfattar historien.

² Ibid. s 32

³ <http://arkiv.minoritet.se/romadelegationen/www.romadelegationen.se/extra/pod/index0e41.html>

⁴ Antiziganism i statlig tjänst : Socialstyrelsens behandling av romer och resande under 1900-talet. Socialstyrelsen (2014), s 9

Vid förra sekelskiftet började man biologisera rasbegreppet. 1922 startades det rasbiologiska institutet vid Uppsala universitet, en viktig nyckel i det fortsatta utestängandet av romer. Romer Z-registrerades, men folkbokfördes fortfarande inte. Härigenom utestängdes romer från skolgång, från rätten att delta i svenska val, från rätten till bostad under starten av folkhemsbygget – vilket började ses som en rättighet för det svenska folket – dit romer inte ansågs tillhöra.

Romer fortsätter att jagas från plats till plats. *Utanförskapet, som sedan används för att peka på omöjligheten i att släppa in romer på bostadsmarknaden, är någonting som skapas av innanförskapets regelverk och gränsbevakning* (MmD:s kursivering). Det är först efter och genom den romska medborgarrättsrörelsen i Sverige, som romer ges möjlighet till skolgång, får rösta, får rätten att bosätta sig. Det här kommer i en tid när bostad ses som en rättighet.

Men parallellt med att romers rättigheter börjar erkännas, så kommer andra tekniker för att fortsätta en exkludering av romer från bostadsmarknaden. Det här sker genom exempelvis bostadsbolagens ”svarta listor”, som upprättas över människor så att vissa släkter, vissa människor inte betraktas som möjliga till att få bostad.⁵ Den här historien för oss till det som det här projektet behandlar.

Vi befinner oss idag i en situation, där Sverige har utvecklats till det mest segregerade samhället i Europa. Bostadssegregationens basis är socioekonomi - rika bor för sig, fattiga bor för sig. Men många studier visar hur den ekonomiska segregationen samvarierar med strukturell rasism. Personer med muslimska namn, afrosvenskar och öppna romer har svårt att få ett arbete som motsvarar deras meriter. Detta innebär att man i högre grad än andra slags invånare hänvisas till lågstatusarbeten, arbetsbefrämljande åtgärder och socialbidrag – och därför får svårt att erhålla en bostad på den fina adressen. Allt det här sker vanligen i andra termer än explicit rasistiska.⁶

Bakgrund och sammanfattning av genomförandet

Arbetet för att minska segregationen i Sverige inkluderar arbetet mot diskriminering, inte minst på bostadsmarknaden. Det inkluderar också ett medvetandegörande av de normer och praktiker som grundas i antiromska narrativ – liksom andra normer som riskerar att utestänga andra grupper kopplat till de sju diskrimineringsgrunderna. Utredningen Delegationen för romska frågor bedömde att det tar minst tjugo år att bryta diskriminerande strukturer som varit etablerade i hundratals år, att förändra attityder och utradera gamla fördomar och stereotyper, och att tillförsäkra den nationella minoriteten romer makt över den egna situationen.

Samma mönster gäller förmodligen andra grupper som möter hinder på bostadsmarknaden, kopplat till de sju diskrimineringsgrunderna.

⁵ Boverkets nulägesbeskrivning – en del av romsk inkludering 2012-2032 (2014), s 49

⁶ “Bostadsdiskriminering och romers utsatthet på bostadsmarknaden”, seminarium med RIKC, MmD och Mattias Gardell, MR-dagarna 21.04.20

Det här kräver ett kontinuerligt och systematiskt arbete, i linje med diskrimineringslagens processmodell aktiva åtgärder. Malmö mot Diskriminering menar därför att aktiva åtgärder även bör omfatta bostadsmarknaden. Det här beskrivna projektet är ett steg mot detta.

Projektets syfte var att minska segregationen i Malmö genom att minska risker för diskriminering på bostadsmarknaden, med särskilt fokus på romers utsatthet. Projektet arbetade dels individstärkande genom att ta fram ett informationsmaterial om bostadsdiskriminering och hur en kan värna sina rättigheter. Detta utgick från gruppintervjuer med romska personer, i samverkan med Romskt informations- och kunskapscenter (RIKC) samt föreningarna Romano Trajo och Romska kulturella utvecklingscentret. Materialet är översatt till flera språk och romska dialekter och har spridits både digitalt och i pappersform. Det kan laddas ner på <https://malmomotdiskriminering.se/bostad>. Fokusgrupperna underströk att det för många i målgruppen är viktigare med den fysiska informationsspridningen än digitala. MmD valde därför att arvodera en ung och föreningsförankrad person med romsk bakgrund till spridningen av materialet. Han bidrog också i analysen av intervjumaterialet och i utformningen av informationsmaterialet.

Projektet har också samlat underlag för hur bostadsmarknadens parter på ett systematiskt sätt kan förebygga bostadsdiskriminering på strukturell nivå. Detta genom en problem, mål och -åtgärdsanalys enligt LFA-metoden. Här ingick deltagare från Stena fastigheter, MKB och Lifra, Boplats Syd, Martin Grander från Malmö universitet, Hyresgästföreningen, Wadajir Föreningen samt Malmö mot Diskriminering.

LFA:n visade bland annat på behovet av former för kontinuerlig och gedigen samverkan mellan bostadsmarknadens olika aktörer, att ett förändringsarbete både behöver se till normer och attityder såväl som exempelvis uthyrningskriterier samt att mindre bostadsbolag som inte är med i Boplats Syd behöver inkluderas.

Resultatet bildar underlag för en forskningscirkel med liknande deltagare, som vi hoppas kunna genomföra med nya Delmosmedel.

Projektets lärdomar har bland annat spridits i ett seminarium på MR-dagarna samt ett för European Coalition of Cities (ECCAR).

Lärdomar och utmaningar

Olika verkligheter

Även om vi läst studier och rapporter som Boverkets nulägesanalys, hade vi på MmD en kunskapsbrist om romers utsatthet och verkligheter. Här behövdes fokusgrupperna och de kontinuerliga samtalen med RIKC.

På ett liknande sätt klargjorde LFA-workshopen vilka olika verkligheter som bostadsbolagens företrädare och företrädarna för de boende och bostadssökande lever i. Detta leder till vitt skilda förståelser av begreppet bostadsdiskriminering och dess orsaker.

Samverkan central

Dessa skilda verkligheter gör samverkan central för reella och träffsäkra åtgärder för att minska bostadsdiskriminering och dess effekter på segregationen. Det är ju parterna själva som äger problemet och möjligheten att förändra. En sådan samverkan behöver vara långsiktig och utforskande för att nå den samsyn och ömsesidig förståelse som arbetet kräver. Här kan en organisation som MmD ha en funktion genom att skapa förutsättningar för ett sådant rum och process.

Samverkan med RIKC och de romska föreningarna var avgörande för genomförandet av fokusgrupperna, och för att höja MmD:s kunskaps- och medvetandenivå i frågan.

Framåtsyftande och gediget undersökande

Vi upplevde att bostadsbolagens representanter ställde sig i försvar och var inte villiga att utforska och erkänna eventuella egna brister - hur man själv kunde orsaka bostadsdiskriminering. Vår slutsats är att vi inte tillräckligt väl hade klargjort workshopens framåtsyftande inriktning - utifrån utgångspunkten att ingen är perfekt men att alla parter önskar det bästa. Möjligtvis bidrog detta till att ansvarsbärande deltagare kände sig anklagade för något deras organisationer gjort och därför gick i försvarsposition.

Vår lärdom är här att arbetet med att identifiera risker för diskriminering och hinder för lika rättigheter kräver en trygghet och tydlig intention för processen - vilket kräver långsiktighet och ett gediget förarbete.

Normkritiskt

Genom diskrimineringslagen har Sverige konstaterat att vi har en strukturell diskriminering, där vissa identiteter/diskrimineringsgrunder gör vissa grupper och individer särskilt utsatta. En del av detta bottna i antiromsk rasism. Fokusgrupperna och samtalen med RIKC har bekräftat detta och visat på att dessa spelas ut även på bostadsmarknaden - vilket leder till segregeringseffekter. Ett arbete för att minska diskrimineringen behöver därför innehålla konkreta program för att undersöka, analysera och förändra begränsande normer. Ett normkritiskt arbete som inte bara riktar strålkastaren mot den utsatte individen eller gruppen - utan även mot de aktörer som bostadsbolag och andra, som diskriminerar och sätter upp onödiga hinder för tillgång till och trygghet på bostadsmarknaden.

Aktiva åtgärder bör omfatta bostadsmarknaden

Aktiva åtgärder är den processmodell för antidiskrimineringsarbetet som diskrimineringslagen ålägger arbetsgivare och utbildningsanordnare.

Vi tycker oss se att vi har fått fler belägg för att aktiva åtgärder också ska omfatta bostadsmarknaden.

LFA:n bekräftade behovet av samverkan, vilket är en grundbult i aktiva åtgärder. LFA:n visade på komplexiteten i frågan, vilket kräver den långsiktiga och kontinuerliga process som aktiva åtgärder är en modell för. LFA:n visade på behovet av att både arbeta med normer såväl som med organisatoriska verktyg som uthyrningskriterier, i linje med aktiva åtgärder. LFA:n och fokusgrupperna visade också att flera av de hinder som utsatta möter kan knytas till diskrimineringsgrunderna. Underlaget visar för övrigt även på det rimliga i att socioekonomi skulle utgöra en diskrimineringsgrund.

Projektets resultat

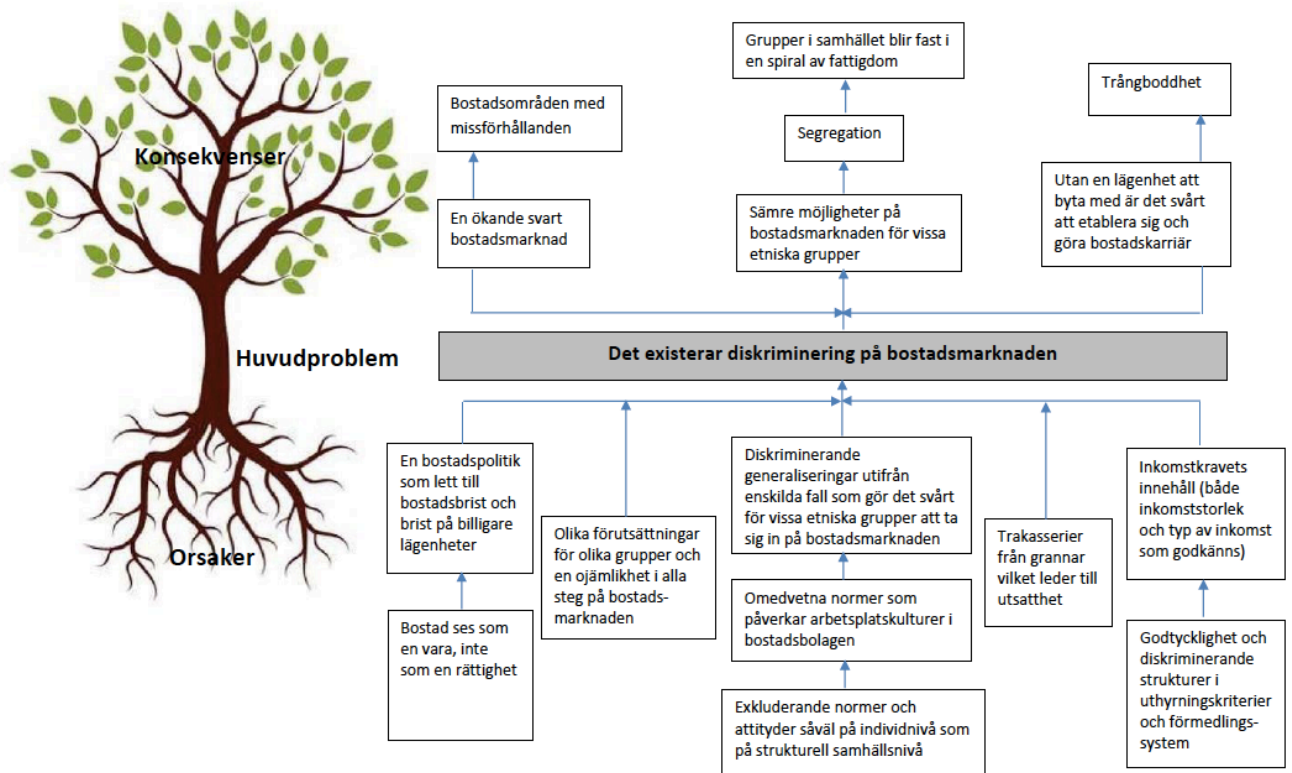
LFA-workshopen

LFA-workshopen i två steg fick genomföras digitalt pga. pandemin. Här ingick deltagare från tre bostadsbolag, Boplats Syd, Malmö universitet, Hyresgästföreningen, Wadajir Föreningen samt Malmö mot Diskriminering. LFA är en metod i flera steg, varav vi använde tre. En gemensam problem- och målanalys gjordes utifrån deltagarnas perspektiv från bostadsbolag, civilsamhälle, akademien och kommunen genom RIKC. Utifrån analysen formulerades åtgärder som betraktades som görbara av oss deltagare - antingen själva eller i samverkan. Detta underlag ligger till grund för den forskningscirkel som vi hoppas genomföra med nya delmosmedel. Workshopen leddes av en extern person, som var van vid LFA-metoden men inte väl insatt i bostadsmarknaden.

En lärdom är att processledaren bör vara insatt i den specifika frågan för att leda sådana här samtal och processer. Både i hur bostadsmarknaden fungerar och hur problem brukar förstås av olika parter, samt i hur diskrimineringslagen är relevant i sammanhanget. Workshoppens korta tid, för lite förmöten med deltagarna från MmD:s sida samt det digitala formatet, ledde till att flera deltagare lämnade workshopen med en viss frustration.

Här nedan ses den problemanalys som workshopen tog fram. Det skall poängteras att det är gruppens samlade analys, där de olika deltagarna ibland hade olika syn på de identifierade problemen/riskerna för diskriminering.

PROBLEMTRÄD: DISKRIMINERING PÅ BOSTADSMARKNADEN

Utifrån diskussionerna om åtgärder sammanfattade den externa workshopledaren aktiviteterna nedan. Dessa skulle säkert vidareutvecklas om deltagarna hade haft mer tid på sig.

1. Att utveckla ett permanent nätverk/arena i Skåne, alternativt utgå från befintliga, där företrädare för regionens bostadsbolag och bostadsförmedlare kan utbyta och samordna kunskaper och erfarenheter som grund för att förebygga diskriminerande strukturer i uthyrningskriterier, förmedlingssystem och i den löpande förvaltningen av bostäder. Detta i samverkan med röstbärare för boende och bostadssökande.
2. Att utveckla ett konkret program för kunskapshöjande och attitydförändrande insatser för företrädare för regionens bostadsbolag och bostadsförmedlare med koppling till diskriminering på bostadsmarknaden.
3. Att inom ramen för ovanstående nätverk/arena i Skåne, med företrädare för regionens bostadsbolag och bostadsförmedlare, koordinera och samordna frågor som rör uthyrningskriterier och krav på betalningsförmåga i syfte att förebygga och motverka diskriminering.

4. Att utveckla förslag på hur hyresvärdar som inte är med i Boplats syd kan bli mer transparenta i sina uthyrningskriterier i syfte att förebygga subjektiva bedömningsgrunder kring vilka som får tillgång till en bostad.
5. Företrädare för boende och bostadssökande, som exempelvis Hyresgästföreningen, får ökad kunskap om diskriminering och hur diskrimineringslagen gäller på bostadsmarknaden (ett tillägg från MmD utifrån dokumentationen).

Fokusgrupper om bostadsdiskriminering

För att samla empiri, både för arbetet framåt och för det informationsmaterial som producerades, använde vi oss av gruppintervjuer. Här var samverkan med RIKC en förutsättning och fungerade väl. Fokusgrupperna genomfördes också genom samverkan med föreningarna Romano Trajo och Romska kulturella utvecklingscentret.

Sammanlagt intervjuades 11 personer varav 3 var män och 8 kvinnor, i blandade åldrar med olika livssituationer. Syftet med intervjuerna var inte att fråga *om* den romska gruppen blir diskriminerad, utan *hur* diskrimineringen kan se ut och den personliga upplevelsen av diskrimineringen. Nedan finns utdrag av våra slutsatser.

- Diskrimineringen kan vara öppen men väldigt ofta är den subtil.
 - Man upplever att man har mer ögon på sig och får konsekvenser av minsta fel.
 - Det är ofta svårt att bevisa att man har blivit diskriminerad.
 - Diskriminering förekommer vid olika skeden av bostadskedjan. Exempel som nämnts är:
1. Tillgång till bostadsmarknaden:
 - Man kan stå i lägenhetskö länge men när man kommer på visning och hyresvärden hör att man har brytning eller ser att man har en romsk identitet blir man bortvald.
 - Kvinnor kan vara extra utsatta om de bär traditionella kläder, då det syns direkt att de har romsk identitet.
 - De ekonomiska kraven som ställs i uthyrningskriterierna gör att man inte ens kommer i fråga för en lägenhet eftersom det finns utbredd fattigdom i den romska gruppen.
 - Även efternamn kan hindra en från att få lägenhet, exempelvis vid spontana ansökningar.
 2. Byte av lägenhet:
 - Det är omöjligt att få byta av samma skäl som det är svårt att få tillgång till marknaden. Detta leder till att man blir fast i ett utsatt område där man inte vill bo, eller att man blir trångbodd.
 3. Trakasserier från grannar:
 - Grannar undviker personer med romska attribut och tittar snett,

- De gör upprepade klagomål för störningar till hyresvärderna om romska familjer.
 - Grannar som går ihop och gör ”massklagomål”.
 - Situationer då grannar kastat in lappar med anklagelser och kollar in i lägenheten på ett påträngande sätt.
4. Nekat underhåll av bostad:
 - Blir anklagad för att ha orsakat skador och slitage mer än normalt.
 - Underhåll drar ut på tiden eller uteblir.
 5. Vräkning på grund av klagomål från grannar:
 - Ett utbredd problem som skapar stor osäkerhet och isolering.
 6. Det finns en utbredd uppfattning om att socialtjänsten diskriminerar i stödet av bostadsförsörjning till romska klienter.
 - Man upplever sig sämre behandlad än andra etniska grupper av soc.
 - Man får inte hjälp att fylla i blanketter osv. på rätt sätt. Detta är en enorm problematik då man på grund av ett litet fel kan förlora allt.
 - Soc belönar de som söker sig till andra kommuner, i intervjuerna angavs att Staffanstorp och Trelleborg är sådana kommuner.
 - Soc hänvisar klienter till att söka bostad på egen hand – detta är problematiskt eftersom andrahandsmarknaden är helt oreglerad av diskrimineringslagen.

Dessa upplevelser av diskriminering leder till segregation eftersom möjligheterna att få hyra bostad gör att romska personer upplever att de är begränsade till vissa områden, ofta med hög socioekonomisk utsatthet. Det leder även till trångboddhet då familjer tvingas bo ihop om man inte kan hitta en egen bostad. De grupper som framstår som mest utsatta enligt intervjuerna är barnfamiljer då de ofta blir utsatta av klagomål från grannar på grund av ljudnivå, men även äldre personer som har svårt att lära sig svenska och hantera ansökningsblanketter på rätt sätt. Äldre personer vittnar även om en högre grad av fattigdom vilket begränsar handlingsutrymmet på bostadsmarknaden. I den situationen blir socialtjänsten avgörande för ens rätt till bostad, men även där upplevs en hög grad av diskriminering inom den romska gruppen.

Vi ställde även frågor om viljan att anmäla diskriminering.

- Man anmäler inte diskrimineringen av många anledningar:
 - Det finns en okunskap om rättigheter som följer av diskrimineringslagen.
 - Det finns en utbredd hopplöshet i att få hjälp av samhället, man kämpar men det leder ingenstans.
 - Man saknar förtroende för icke-romska organisationer och myndigheter.
 - Man är rädd för repressalier ifall man skulle anmäla – tex. att bli sämre behandlad av sin hyresvärd, eller att man förlorar lägenheten/blir vräkt.
 - Man kan inte bevisa att det är diskriminering eftersom den skett så subtilt.

Slutligen ställde vi frågor om hur vi bäst skulle kunna nå den romska gruppen med det tilltänkta informationsmaterialet, och kunde dra följande slutsatser:

- Spridning måste ske både personligen och digitalt för att nå ut på riktigt.

- Det är viktigt att det finns ett tryckt material för personer som inte har tillgång till tekniken som krävs för att hitta det digitalt.
- Många har behov av en personlig kontakt och att få materialet tolkat trots att det är översatt, därför behöver det finnas på platser dit man söker sig.
- Vi behöver nå ut till nyckelpersoner på olika platser och få dem att sprida det.
- Vi behöver hålla workshops för nyckelpersoner så att de kan förklara materialet på ett bra sätt.

Dessa slutsatser låg till grund för innehållet i informationsmaterialet, samt som utgångspunkt i LFA-workshopparna.

Informationsmaterial om bostadsdiskriminering

Utifrån intervjupersonernas berättelser utformades ett informationsmaterial om bostadsdiskriminering och hur en kan värna sina rättigheter. Materialet är översatt till flera språk och romska dialekter och har spridits både digitalt och i pappersform. Det kan laddas ner på <https://malmomotdiskriminering.se/bostad>. Fokusgrupperna underströk att det för många i målgruppen är viktigare med den fysiska informationsspridningen än digitala. MmD valde därför att arvodera en ung och föreningsförankrad person med romsk bakgrund till spridningen av materialet. Informationsmaterialet kommer att fortsätta spridas genom workshops och träffar när pandemin tillåter, i samverkan med RIKC och föreningslivet.

Projektets fortlevnad

Delmos har beviljat ett ettårigt stöd för arbetets fortlevnad. Vi kommer här lägga grunden för en forskningscirkel med bostadsbolag och andra viktiga aktörer på bostadsmarknaden.

Vi kommer ge juridiskt råd och stöd och utbildning i samverkan med bl.a Rosengårds Folkets Hus samt metodutveckling för samverkan mellan bostadsbolag och boende, tillsammans med Rosengårds Folkets Hus.

Informationsmaterialet om bostadsdiskriminering kommer fortsätta spridas i samverkan med RIKC.

Den gemensamma grund som börjats byggas med det romska civilsamhället i Malmö, avser vi att fortsätta bygga framåt för samverkan i inte minst bostadsfrågan.

Tack

Tack alla som på olika sätt bidragit till arbetet, inte minst RIKC, intervjupersoner, deltagare i LFA-workshopen, Stefan Hansson, Mattias Gardell och delmos!

Jerk Elmén och Melinda Sjunnesson, Malmö mot Diskriminering